نشریه علمی (فصلنامه) پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی شماره ۱۰۶
سال سی و یکم، تابستان ۱۴۰۲، صفحه ۲۴۵ - ۲۱۹

شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر بهبود وضعیت سیستم بانکی در اعطای تسهیلات و بازگشت مؤثر مطالبات

محمداحسان کیوان
دانشجوی دکتری مالی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
m.ehsankeivan@gmail.com
محمد مبین شفیعی ناطق
دانشجوی دکتری مالی گرایش مهندسی مالی، گروه مالی و حسابداری،
دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشکده فارابی دانشگاه تهران، قم، ایران
mm.shafie@isu.ac.ir
محمد امین رشیدی
دانشجوی دکتری مالی گرایش بانکداری، گروه مالی و بانکداری، دانشکده مدیریت و حسابداری،
دانشگاه علامه طباطبائی (ره)، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
ma.rashidi@isu.ac.ir
مهدی صادقی شاهدانی
دانشیار دانشکده معارف اسلامی و اقتصاد، دانشگاه امام صادق(ع)
sadeghi@isu.ac.ir

نظام بانکی به عنوان یکی از ارکان اصلی نظام اقتصادی ایران، منبع عمده تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی می‌باشد. در صورت عدم بازپرداخت وام‌های اخذ شده توسط بنگاه‌ها و در نتیجه عدم وصول مطالبات بانکی، مطالبات در سرفصل مطالبات غیرجاری قرار می گیرد و این موضوع بانک را در معرض ریسک قرار می‌دهد. عدم وصول مطالبات بانکی همچنین باعث کاهش توان مالی ایشان در اعطای مجدد تسهیلات و خلل در عملیات بانکی می گردد. بنابراین نحوه اعطای تسهیلات توسط سیستم بانکی به بنگاه‌های اقتصادی به یکی از دغدغه‌های حاکمیت و همچنین یکی از چالش‌های مهم نظام اقتصادی تبدیل شده است. در این راستا پژوهش حاضر با مسأله شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر بهبود وضعیت سیستم بانکی در اعطای تسهیلات و بازگشت مؤثر مطالبات انجام گرفته است. این پژوهش کیفی با انجام ۱۹ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و استفاده از منابع کتابخانه‌ای به جمع‌آوری داده پرداخته و در نهایت با استفاده از روش تحلیل مضمون به شبکه مضامین دست یافته است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که عوامل مؤثر بر بهبود وضعیت سیستم بانکی در اعطای تسهیلات و بازگشت مؤثر مطالبات عبارتند از: عوامل مرتبط با حاکمیت، عوامل مرتبط با رویه‌ها و فرآیندهای بانک و عوامل مرتبط با ضعف دانشی در نظام بانکی.

طبقه‌بندی JEL: G21, H81, G33, M21.
واژگان کلیدی: نظام بانکی، وصول مطالبات، تسهیلات، بنگاه اقتصادی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱ / ۹ / ۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲ / ۳ / ۶

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]
[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

۱. مقدمه

صنعت بانکداری یکی از فعالیت‌های عمده‌ای است که با اقتصاد هرکشور ارتباط تنگاتنگ دارد، این پیوند آن‌چنان مستحکم است که بدون وجود بانکداری پررونق و فعال دسترسی به توسعهٔ اقتصادی امکان‌ناپذیر به‌نظر می‌رسد (تقی‌نتاج و همکاران،۱۳۹۲). بانک‌های تجاری ایران، همواره از مهمترین نهادهای فعال در بازار پول به شمار رفته و با توجه به ساختار اقتصادی کشور و دلایلی چون عدم توسعه بازارهای سرمایه، تأمین مالی بخش‌های اقتصادی کشور را برعهده دارند (محمدی،۱۳۹۲). در سالیان اخیر صنعت بانکداری با چالش‌های بسیاری؛ نظیر مطالبات غیرجاری و معوق، بنگاه‌داری بانکی و تملیک بنگاه‌های اقتصادی زیان ده و...، مواجه گردیده است. یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها مطالبات غیرجاری است. به عبارتی نکول اعتباری یا احتمال نکول تسهیلات گیرندگان از انجام تعهدات خود در قبال سیستم بانکی یکی از همین مشکلات بوده که از آن به عنوان ریسک اعتباری[1] می‌شود (زنگنه و همکاران،۱۳۹۸).

یکی از ابزارهای لازم و مؤثر برای توسعه اقتصادی کشور، وجود نظام بانکی کار آمد است. بانک‌ها از یک سو وجوه صاحبان سرمایه را جذب و از طرف دیگر در قالب وام به متقاضیان سرمایه پرداخت می‌کند. لذا بانک‌ها با سازماندهی و هدایت دریافت‌ها و پرداخت‌ها، مبادله‌های تجاری و بازرگانی را تسهیل کرده و موجب گسترش بازارها، رشد و شکوفایی اقتصادی می‌شوند (کبیری شاه‌آباد و عیسائی تفرشی، ۱۳۹۷). یکی از عوامل مهم در تعیین موفقیت بانک، مقوله سودآوری است که در این بین سرمایه در گردش و مدیریت آن نقش بسیار مهمی در سودآوری صنعت بانکداری دارد (اسدی اسدآباد،۱۳۹۷). بازگشت تسهیلات اعطایی جهت گردش سرمایه بواسطه اعطای تسهیلات جدید برای بانک حائز اهمیت میباشد. بانک‌ها تمایل دارند دارایی‌های نقدی کمتری را نگهداری کنند و سرمایه‌گذاری‌های پر بازده تر را جایگزین کنند (راجان، ۲۰۰۶). ازاین‌رو بانک هنگامی که به بنگاه اقتصادی تسهیلات اعطا می‌کند به عنوان ضمانت، بنگاه یا

1. Credit Risk

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

دارایی‌های آن را به عنوان وثیقه نزد خود نگه می‌دارد که این امر قانونی و مورد تأیید قانون بوده‌است. اما هنگامی که بانک به علت ناتوانی بنگاه و عدم توانمندی نسبت به بازپرداخت بدهی خود با نکول بنگاه اقتصادی مواجه می‌گردد و در نهایت طولانی شدن فرآیند وصول مطالبات به افزایش مطالبات غیرجاری و هزینه‌های طرفین می‌انجامد.

از طرفی واضح است که بانک‌ها قادر به از بین بردن انواع ریسک‌ها نیستند، اما مدیریت و کنترل آن برای کاهش میزان اثرگذاری ریسک در وضعیت مالی بانک‌ها امکان پذیر است (زنگنه و همکاران، ۱۳۹۸). نوآوری پژوهش حاضر در راستای کاهش و مدیریت ریسک بانک‌ها در امر وصول مطالبات و چگونگی تعامل با بنگاه‌های اقتصادی می‌باشد. شایان ذکر است این پژوهش با هدف پاسخ به این سؤال که چه عواملی در بهبود وضعیت سیستم بانکی در اعطای تسهیلات و بازگشت مؤثر مطالبات مؤثر هستند انجام گرفته است.

در پژوهش حاضرکه پژوهشی کیفی و مبتنی بر روش تحلیل مضمون بوده است، بعد از بیان مبانی نظری و ارائه پیشینه پژوهش مربوطه، به بیان روش پژوهش پرداخته شده است. در ادامه با شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر بهبود وضعیت سیستم بانکی در اعطای تسهیلات و بازگشت مؤثر مطالبات و تحلیل این عوامل بخش یافته‌ها پایان می‌یابد. در نهایت نیز نسبت به بیان نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادهای سیاستی و پژوهشی اقدام گردیده است.

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱. مبانی نظری

بنگاه‌ها به منظور اجرای پروژه‌های سودآور و دستیابی به حداکثر بازدهی در جهت افزایش منافع سهامداران خود، از منابع مالی مختلفی بهره‌می‌گیرند. توانایی بنگاه‌ها در مشخص نمودن منابع داخلی یا خارجی برای فراهم کردن سرمایه از عوامل اصلی رشد و پیشرفت آنها محسوب می‌شود. براین‌اساس، یکی از مهمترین تصمیمات مالی، نحوه تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی است. شرکت‌ها اغلب هنگامی که به منابع مالی جدید نیاز دارند، یا از طریق بهره‌گیری منابع داخلی بنگاه اعم از سود انباشته و ذخایر، نیاز خود را مرتفع می‌سازند یا از طریق دریافت وام و اعتبارات از بانک‌ها و مؤسسات

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

مالی و اعتباری و یا انتشار سهام و سایر انواع اوراق بهادار بدهی و سرمایه‌ای (جعفری صمیمی و همکاران، ۱۳۹۳).

۱-۱-۲. تعریف و نقش بانک‌ها

بانک یک موسسه انتفاعی است که با سرمایه خود و سپرده‌های مشتریان، به منظور کسب سود، اقدام به جمع‌آوری سپرده‌ها، پرداخت تسهیلات و اعتبارات و ارائه خدمات بانکی می‌نماید (مجتهد، ۱۳۹۰). بر این اساس وظیفه و بخش عمده فعالیت‌های بانکی را می‌توان در دو عنوان کلی تجهیز و تخصیص منابع پولی خلاصه نمود. بدین معنا که بانک‌ها و مؤسسات مالی با جمع‌آوری یا تجهیز منابع از سرمایه‌های ریز و درشت اشخاص، خانوارها و مؤسسات و اعطای تسهیلات یا تخصیص منابع، آنها را در اختیار بنگاه‌ها و فعالان اقتصادی قرار داده و از این طریق زمینه را برای رشد و توسعه اقتصادی کشور فراهم می‌نمایند (کبیری شاه آباد و عیسائی تفرشی، ۱۳۹۷).

۲-۱-۲. مطالبات نظام بانکی

مطالبات نظام بانکی به عنوان یکی از مهمترین موارد و شاخصه‌های مؤثر در بازدهی و سنجش عملکرد بانک‌ها بوده و خود به مطالبات جاری و غیرجاری تقسیم می‌گردد که اثرات بسیار زیادی بر نظام بانکی و به دنبال آن بر نظام مالی اقتصادی کشور دارد. مطالبات غیرجاری نشان‌دهنده تعهداتی است که مصرف کننده تسهیلات ایفا ننموده است. مطالبات معوق می‌تواند شامل بخش‌های خصوصی و دولتی باشد که هر یک از آنها ممکن است از منابع تسهیلات تکلیفی یا منابع عادی بانک استفاده نموده باشند .

یک سیستم بانکی سالم و سلامت می‌بایست از تخصیص بهینه منابع سرمایه‌ای خود اطمینان حاصل نماید تا از بحران‌های بانکی و اثرات ناشی از آن بر اقتصاد که دارای هزینه بالایی نیز می‌باشد جلوگیری نماید (سامانی پور و همکاران، ۱۳۹۹). حال اگر بازگشت اعتبارات اعطایی بانک با مشکل روبرو گردد می‌تواند برای نظام بانکی مشکل ساز شود. در واقع مطالبات معوق بانک‌ها می‌توانند سرآغاز بحران‌های پولی و مالی در نظام اقتصادی کشور باشند و آثار مخرب فراوانی بر بانک‌ها، بخش‌های مختلف اقتصادی و در نهایت برای مردم خواهند داشت (سبحانی و همکاران، ۱۳۹۷).

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

۳-۱-۲. علل ایجاد مطالبات غیرجاری

دلیل افزایش مطالبات غیرجاری در نظام بانکی کشور در سال‌های گذشته را ناشی از عواملی مانند کاهش مستمر ارزش پول ملی، وجود تعارض منافع در شبکه بانکی و شرکت‌های زیر مجموعه بانک‌ها، ضعف ساختار حاکمیت شرکتی، بی ثباتی قیمت‌ها و نوسانات شدید و غیرقابل پیش‌بینی بازار، اختلاف فاحش نرخ سود بانک‌ها با نرخ متداول در بازار، ایجاد و افزایش شغل‌های کاذب و اشتغال اشخاص غیرحرفه‌ای و فاقد صلاحیت در امور تجارت، تولید، صنعت، صادرات و واردات که اغلب از تسهیلات مختلف بانک‌ها استفاده نموده‌اند دانست (بدرطالعی و همکاران،۱۳۹۱). از طرفی عوامل مالی و اقتصادی و به طور کلی شرایط اقتصادی، یکی از مهمترین عوامل ایجاد و رشد مطالبات می‌باشند (سزاوار و همکاران، ۱۴۰۰). در بسیاری از مطالعات اقتصادی نظیر کاری[1] (۱۹۹۸) و لوئیز [2]و همکاران (۲۰۱۲)، از رشد و رونق اقتصادی به عنوان یکی از عوامل تأثیرگذار بر کاهش حجم مطالبات معوق نام برده شده است، زیرا در شرایط رونق اقتصادی هم خانوارها و هم بنگاه‌ها قادر به پرداخت بدهی‌های خود می‌باشند. از سوی دیگر می‌توان گفت با استمرار رشد و رونق اقتصادی، اعطای تسهیلات در سطوح مختلف درآمدی جامعه افزایش می‌یابد و بنابراین افرادی که توانایی بازپرداخت وام را ندارند قادر به دریافت تسهیلات خواهند شد، در حالی که این تسهیلات‌گیرندگان به دلیل کاهش ارزش دارایی‌ها و عدم توانایی مالی قادر به باز پرداخت بدهی خود در زمان رکود نخواهند بود (جیناکوپولوس[3]، ۲۰۰۹). عامل رکود همچنین موجب عدم فروش محصولات و خدمات شده و موجب افزایش دوره وصول مطالبات و در نهایت دوره گردش عملیات می‌شود و بدین ترتیب امکان بازپرداخت بدهی‌ها کاهش می‌یابد، بنابراین می‌توان گفت رکود اقتصادی یکی از عوامل مؤثر بر افزایش مطالبات معوق می‌باشد (سالاس[4] و سورینا[5]، ۲۰۰۲).

---

1. Carey
2. Louzis
3. Geanakoplos
4. Salas
5. Saurina

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

یکی دیگر از متغیرهای تأثیرگذار بر حجم مطالبات معوق، نرخ تورم می‌باشد. به وجود آمدن شرایط تورمی در اقتصاد، موجب ناتوانی عاملان اقتصادی در بازپرداخت بدهی‌ها می‌شود. از طرف دیگر انتظار کاهش ارزش بدهی ناشی از تورم، سبب افزایش مطالبات معوق می‌شود. بنابراین می‌توان گفت یکی از عوامل اصلی تأثیرگذار بر کاهش جریان نقدینگی بانک‌های تجاری و افزایش ریسک اعتباری، تورم می‌باشد (ففاک[1]، ۲۰۰۵).

۲-۲. پیشنه پژوهش

شفیعی‌نژاد و شاهی سوق (۱۳۹۶) در پژوهش «مطالعه تطبیقی به منظور گذار بانک‌ها از بنگاه‌داری به سمت بانکداری» به بررسی مطالعه تطبیقی به منظور گذار بانک‌ها از بنگاه‌داری به سمت بانکداری در بانک قوامین پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که اثر شاخص‌های کلان اقتصادی بر مطالبات معوق بانک‌ها، ارتباط میان ساختار بازار و ضریب سودآوری در نظام بانکی ایران، بررسی رابطه بین رشد اقتصادی و بازده سهام بانک‌های پذیرفته شده در بورس، تأثیر گسترش سهم بانک‌های خصوصی در نظام بانکی بر مطالبات معوق سیستم بانکی و تأثیر نوسانات بازار سهام بر عملکرد بانک‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار برگذر بانک قوامین از بنگاه‌داری مؤثر هستند.

در پژوهشی که ابراهیم‌زاده در سال ۱۳۹۸ انجام داده است، نتیجه حاصل نشان دهنده آن است که با به‌کارگیری کارکنان با تجربه در بخش اعتبارات که از مشتریان کلیدی و خوش حساب اطلاعات کافی و وافی دارند و همچنین با آموزش مناسب به آنها می‌توان بر وصول مطالبات سررسید گذشته و معوق موفق بود.

پژوهش «استخراج و رتبه بندی عوامل ایجاد مطالبات معوق نظام بانکی و ارائه راهکارهای پیشنهادی» که به وسیله کریمی و حسن‌زاده در سال ۱۴۰۰ انجام شد نشان داد پنج بازیگر پنهان فضای اقتصاد کلان که عبارتند از ساختار بازار پول، نحوه عملکردهای بانک‌ها، عوامل محیطی و نظام نظارت و مجازات به عنوان علل ایجاد مطالبات معوق نظام بانکی شناسایی شده‌اند.

---

1. Fofack

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

سبا و همکاران (۲۰۱۲) عوامل مؤثر بر مطالبات غیرجاری را ۱۹۸۵ تا۲۰۱۰ مورد بررسی قرار داده‌اند. برخی عوامل مربوط به مسائل شرکت‌ها بوده و بعضی از عوامل مربوط به مسائل اقتصاد کلان. در پژوهش از ترکیب هر دوی این عوامل استفاده شده و در تحقیق صورت گرفته GDP حقیقی، تورم و وام‌ها را به عنوان متغیرهای مستقل و نرخ مطالبات غیرجاری را به عنوان متغیر وابسته لحاظ گردیده است. نتایج این پژوهش که تحت عنوان «عوامل مؤثر بر مطالبات غیرجاری (بانک‌های بخشی آمریکا)» به نگارش درآمده است نشان می‌دهد که تمام عوامل مستقل تأثیر معناداری بر روی متغیر وابسته دارند.

ماکری (۲۰۱۳) در مقاله‌ای تحت عنوان «عوامل مؤثر بر مطالبات معوق در منطقه یورو به منظور شناسایی عوامل مؤثر بر نرخ NPL (مطالبات غیرجاری)» بحث می‌کند که همبستگی قوی بین NPL و عوامل مختلف کلان و عوامل مربوط به خود بانک وجود دارد. این پژوهش ۱۴ کشور را در دوران قبل از رکود مورد مطالعه قرار داده است. در این پژوهش متغیرهای کلان اقتصادی (درصد نرخ رشد سالیانه GDP و بیکاری و بدهی عمومی) و متغیرهای خرد (وام‌ها، برگشت دارایی و بازده حقوق صاحبان سهام) مورد بررسی قرار گرفته است و از تخمین GMM استفاده شده است.

یو و همکاران (۲۰۱۳) در پژوهش «ویژگی‌های مطالبات معوق در بانک‌های تجاری چین» ویژگی‌های مطالبات غیرجاری در بانک‌های غیرتجاری چین را با روش الگوریتم PCA و relief در روش‌های داده کاوی بررسی کردند و NPLهای بانک‌های تجاری را به صورت مدل ارائه شده درآوردند. این تحقیق برای گرفتن سیگنال هشدار به موقع برای تشخیص به موقع پرداخت مطالبات معوق خیلی مهم بود. همچنین در تحقیق از درخت تصمیم برای وصول وام‌ها استفاده کردند.

پژوهش رزینا و همکاران (۲۰۲۰) نشان داد سیستم بانکداری اسلامی و متعارف تأثیرات متفاوتی بر میزان مطالبات معوق دارند. برای این منظور، متغیرهایی مانند حاکمیت، ساختار اداری و اندازه بانک‌ها، تفاوت در نسبت ذخیره، نسبت کفایت سرمایه و نرخ بهره در هر دو الگو منظور شد.

کارتیکاساریا و همکاران(۲۰۲۰) در مقاله «تأثیر متغیرهای خرد و کلان اقتصادی بر ایجاد مطالبات معوق در نظام بانکی اندونزی در دوره۲۰۱۷-۲۰۱۴» نشان دادند نسبت سرمایه به دارایی بانک، نسبت وام به سپرده، نسبت بازده به دارایی‌ها و نسبت بازده به سهام به عنوان متغیرهای خرد و

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

نسبت بدهی بخش دولتی به تولید ناخالص داخلی، مازاد یا کسری بودجه دولت به نسبت تولید ناخالص داخلی، درصد افزایش تولید ناخالص داخلی و نرخ تورم سالانه به عنوان متغیرهای کلان اقتصادی بر ایجاد مطالبات معوق تأثیر دارند.

همان‌طور که مشاهده می‌گردد عموم پژوهش تنها به حوزه بانک و به‌صورت مستقل پرداخته و هیچ نگاهی بر بررسی تعامل بنگاه‌های اقتصادی با سیستم بانکی در مسیر اعطای تسهیلات و مسائل مربوطه نداشته‌اند که خود امری مهم و خلائی قابل توجه است.

۳. روش پژوهش ؟؟؟؟؟؟؟؟

پژوهش حاضر یک پژوهش کیفی بوده و روش کیفی مورد استفاده، روش تحلیل مضمون متنی است. تحلیل مضمون روشی است برای شناسایی و تحلیل الگوهای معانی در یک مجموعه داده است که امکان تمرکز محقق بر داده‌ها را به شیوه‌های مختلف فراهم می‌کند. در تحلیل مضمون، محقق هم می‌تواند معانی آشکار داده‌ها را گزارش دهد و هم معانی، مفروضات نظریه‌های پنهان کلمات، عبارات و جملات را استخراج کند (براون و همکاران،۲۰۰۶). می‌توان گفت تحلیل مضمون تکنیکی برای شکستن متن و یافتن نکات معقول و برجسته متن است (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰).

داده‌ها در این پژوهش بر اساس روش کیفی و از طریق مطالعه منابع کتابخانه‌ای و همچنین مصاحبهٔ خبرگان شامل مدیران بانکی، اعضای هیأت علمی دانشگاه، کارشناسان حوزه پولی و بانکی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران استخراج شده‌است. بدین نحو که پس از بررسی پژوهش‌های قبلی که در دایره موضوعی این مقاله قرار دارند یک چارچوب کلی و شناخت کلی از مباحث بنگاه داری بانک‌ها و اعطای تسهیلات وصول مطالبات غیرجاری حاصل شد. با استفاده از مبانی به‌دست‌آمده و بر اساس سؤالات بیان شده، پروتکل مصاحبهٔ نیمه ساختاریافته تهیه گردید. سپس با استفاده از نمونه گیری هدفمند در مجموع با ۱۹ نفر مصاحبه گردید که از افراد مصاحبه شونده ۱۵ نفر مدرک تحصیلی دکتری تخصصی و ۴ نفر کارشناسی ارشد داشتند. می‌توان افراد را به سه گروه کلی یعنی پژوهشگر، بانکی و عضو هیئت

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

علمی دانشگاه تقسیم نمود که بر این اساس حدود ۷۹درصد از آنان را پژوهشگران و حدود ۳۲درصد را بانکی و حدود ۴۲درصد را اعضای هیئت علمی دانشگاه تشکیل می‌دهند. لازم بذکر است ۳ نفر از اعضای هیئت علمی و بانکی مشترک بوده و ۳ نفر از بانکی و پژوهشگران نیز مشترک بودند و ۴نفر از پژوهشگران و اعضای هیئت علمی دانشگاه نیز مشترک بودند در این میان ۳ نفر از افراد در هرسه گروه مشترک بودند و ۳ نفر فقط بانکی بودند و ۱ نفر فقط عضو هیئت علمی دانشگاه بوده و ۸ نفر نیز فقط پژوهشگر بودند.

۱-۳. روایی و پایایی داده‌ها

پژوهشگران این پژوهش در صنعت حضور داشته و با قرار گرفتن در فضای صنعت به‌عنوان یک جزء خنثی و بدون تعصب، اقدام به انجام پژوهش نموده‌اند. پایایی مدنظر در خصوص کدگذاری داده‌ها و قراردادن مضمون برای کدهای مرتبط و هم طبقه، طبق پیشنهاد خواستار (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان «ارائه روشی برای محاسبهٔ پایایی مرحله کدگذاری در مصاحبه‌های پژوهشی» به این صورت انجام‌گرفته است که برای محاسبهٔ پایایی، از میان کل مصاحبه‌ها، چند نمونه، به‌صورت تصادفی انتخاب و هرکدام از آنها، دو بار و در یک فاصلهٔ زمانی کوتاه و مشخص (بین پنج تا سی روز) کدگذاری می‌شوند. سپس کدهای مشخص شده، در دو فاصلهٔ زمانی، برای هرکدام از مصاحبه‌ها با یکدیگر مقایسه می‌شوند و از طریق میزان توافقات و عدم توافقات موجود، در دو مرحله کدگذاری، شاخص پایایی برای آن تحقیق محاسبه می‌گردد. در هرکدام از مصاحبه‌ها، کدهایی که در دو فاصلهٔ زمانی با هم مشابه هستند، با عنوان «توافق» و کدهای غیرمشابه با عنوان «عدم توافق» مشخص می‌شوند. با این توضیح، نحوه محاسبه درصد پایایی کدگذاری از طریق رابطه زیر انجام می‌پذیرد.

$$\text{درصد پایایی} = \frac{\text{تعداد توافقات} \times ۲}{\text{تعداد کل کُدها}} \times ۱۰۰٪$$

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

مطابق روش بیان شده، در دو مرحله و هرکدام با فاصله زمانی ۱۵روز، این روش انجام گردید. یعنی با استفاده از اعداد رندوم ماشین‌حساب، ۵ مصاحبه انتخاب و در دو بازه زمانی کدگذاری شد. کدگذاری انجام شده در دو مرحله با درصد پایایی ۹۰٪ به دست آمد که گویای پایایی در کدگذاری انجام شده است. در خصوص انتخاب مضامین سازمان‌دهنده برای هر دسته از مضامین پایه که مرتبط با یکدیگر بودند نیز، نظر چند خبره اخذ گردید و با اصلاحات جزئی به توافق کامل با نظر خبرگان رسید.

۴. یافته‌های پژوهش

متن مصاحبه‌ها پس بررسی اولیه و مرتب‌سازی به جهت استخراج نکات کلیدی مجدداً و با دقت بررسی گردید و پس از به‌دست آمدن نکات کلیدی به منظور استخراج مضامین اولیه مجدداً مورد بررسی و تحلیل قرارگرفت. لازم بذکر است که در مرحله نکات کلیدی که پایه و مبنای مراحل بعدی است ۱۷۴ گزاره به‌دست آمد که برای به‌دست آمدن نتیجه و به منظور تکمیل و منتج گردیدن استقراء هر گزاره حداقل ۵ بار و در ۵ مرحله مورد بررسی قرارگرفت. در ادامه مقوله‌هایی که بار معنایی مشابه‌ای داشته و مفهومی یکسان را به ذهن متبادر می‌نمودند حول یک مقوله انتزاعی و کلی‌تر قرار گرفت؛ به عبارت دیگر، با دسته بندی، ترکیب و تلخیص مضمون‌های پایه، تعدادی مضمون سازمان دهنده که می‌توانست گویای ویژگی‌های گروهی بخشی از مضمون‌های پایه باشد، به‌دست آمد. سپس با دریافت نظر خبرگان نیز اصلاحات جزئی در مضامین انجام شد. سپس باتوجه به مسئله و سؤال محوری، مضامینن فراگیر نیز متناسب با آن انتخاب گردید.

نمونه‌ای از کد گذاری‌های مصاحبه‌ها به شرح زیر است:

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

جدول ۲. نمونه کد گذاری مصاحبه

نکات کلیدی مصاحبه	کد گذاری اولیه	کد گذاری ثانویه
بانک مرکزی در عملکرد خود دارای استقلال لازم نبوده و توان کافی در جهت نظارت و اعمال قدرت نسبت به خروج بانک‌ها از فعالیت‌های خارج از وظیفه را ندارد.	ضعف بانک مرکزی در نظارت به عنوان نهاد ناظر و عدم توان کافی در اعمال فشاربه علت عدم داشتن استقلال کافی	بانک مرکزی نظارت و توان کافی در نظارت بر بنگاه‌داری بانک‌ها را ندارد.
بانک‌ها به علت تورم بالا و تعهد پرداخت سود به سپرده گذاران زیان می‌کنند و به هرطریقی باید به سود و اصل تسهیلاتش برسد از این جهت در صورت عدم پرداخت مطالبات از سوی بنگاه اقتصادی که وام گرفته است به تملیک وثیقه به منظور جبران خسارات وارده روی می‌آورد.	بانک تعهدات دارد، از این رو مجبور است در جهت وصول مطالبات و ادای تعهداتش تملیک را انجام دهد.	لزوم وصول مطالبات از علل جبری تملیک بنگاه‌های اقتصادی است
با رکود و ادامه پیدا کردن وضعیت سخت اقتصادی و تنگنا افتادن دولت بانک مرکزی با خلق پول آن هم پول قدرتمند تورم را در سطح جامعه بالا می‌برد و تورم با مطالبات غیرجاری رابطه مستقیم دارد و طبیعتا در نهایت منجر به افزایش تملیک بنگاه‌های اقتصادی می‌گردد.	خلق پول باعث ایجاد تورم و تورم باعث افزایش حجم مطالبات غیرجاری می‌گردد.	خلق پول باعث ایجاد تورم و افزایش مطالبات غیرجاری است.

پس از بررسی، ادغام و اصلاح در چند دوره زمانی متفاوت، در انتها تعداد ۷۸ کد استخراج گردید که با به شمارآوردن موارد تکراری آنها، ۱۷۰ بخش از متن مصاحبه‌ها کدگذاری شده است. این ۷۸ کد غیرتکراری در قالب ۳۵ مضمون پایه بوده و مضامین پایه انتخاب شده نیز توسط ۱۲مضمون سازمان‌دهنده در برگرفته شده است. همچنین مضامین فراگیر نیز تحت ۳ عنوان اصلی که عبارت‌اند عوامل مرتبط با حاکمیت، عوامل مرتبط با رویه‌ها و فرآیندهای بانک‌ها، عوامل مرتبط با ضعف دانشی در نظام بانک دسته بندی شده‌اند. در ادامه پس از بیان مضامین و ارائه شبکه مضامین به‌دست آمده نسبت به تبیین و تشریح عوامل اقدام شده است.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

جدول ۳. مضامین فراگیر، سازمان دهنده و پایه

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
عوامل مرتبط با حاکمیت	جلوگیری از دخالت‌ها و نظام دستوری	دخالت دولت در امر خلق پول و ایجاد تورم
		عدم استقلال بانک ها
		افزایش مطالبات غیرجاری بر اثر نرخ‌های دستوری
		عدم سرکوب نرخ ارز
		جلوگیری از دستکاری و دخالت دستوری در بازار ها
	تقویت نظارت و برخورد متناسب توسط نهاد ناظر و مراجع قضائی	تقویت بانک مرکزی در نظارت به عنوان نهاد ناظر
		اعطای استقلال کافی به بانک مرکزی در راستای اعمال فشار
		لزوم اجرای صحیح قوانین توسط بانک‌ها و نهاد ناظر
		ایجاد شعب تخصصی قضائی
	حمایت حاکمیت و نهادهای ذی‌ربط از بنگاه اقتصادی و نظام بانکی	حمایت دولت و نهادهای حاکمیتی از شرکت‌های توسعه دهنده بنگاه‌ها (هلدینگ هاو...) درجهت وصول مطالبات بانک و احیای بنگاه
		مقابله با تحریم بانکی و اقتصادی(بنگاه‌ها و...)
		اتخاذ سیاست‌های مؤثر در جهت پوشش ریسک‌های اقتصاد کلان

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
عوامل مرتبط با رویه‌ها و فرآیندهای بانک ها	لزوم تقویت و بهبود سیستم ارزش‌گذاری وثائق و اعتبار سنجی مشتریان	جلوگیری از تخلف و فساد در ارزش‌گذاری وثائق و اعتبار سنجی مشتریان
		ایجاد سیستم یکپارچه سنجش مشتریان و ارائه رتبه بندی افراد
		جلوگیری از استفاده تسهیلات در محلی غیر محل تخصیص پیدا کرده
		اعطای وام پس سنجش دقیق طرح
		ارزش‌گذاری ضعیف وثائق در راستای سوء استفاده از تسهیلات
		اخذ وثائق با ارزش بالا و ریسک پایین
	واریز وام بر اساس پیشرفت طرح	نظارت دقیق بر طرح‌ها به جهت پرداخت مرحله به مرحله
		سنجش و نظارت در حین قرار داد در جهت جلوگیری از نکول و غیرجاری شدن مطالبات
	لزوم شکل‌گیری دیدگاه تقدم تسویه بدهی قبل از تملیک بنگاه	طولانی و هزینه زا بودن پروسه قضائی برای احیای مطالبات بانک
		جلوگیری از تعطیلی و تملیک بنگاه باتوجه به ایجاد مشکل و زیان برای طرفین
		برخورد متناسب با بنگاه‌ها (کوچک و متوسط، بزرگ و بالغ و ...) متناسب با هر بنگاه و شرایط
	لزوم اعتبارسنجی در خصوص وضعیت مالی و اعتباری ضامن یا ضامن ها	بررسی توان ضامن به جهت جبران خسارت بانک
		بررسی وجود دسترسی به ضامن یا ضامن‌ها در مواقع لزوم

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
	اصلاح ساختار نظام بانکی در امر اعطای تسهیلات و ...	قدیمی و به روز نبودن قوانین
		لزوم ایجاد و تقویت شرکت‌های توسعه دهنده کسب کار توسط بانک در جهت حمایت
		تفکیک بانک‌های تجاری و سرمایه‌گذاری و بانک‌های تخصصی
	ایجاد ساز کاری در راستای جلوگیری از چشم داشت بانک به وثائق بنگاه	ارزشمند بودن وثیقه بنگاه
		بی ارزش شدن بدهی بانک بر اثر دوره‌های تورمی شدید
عوامل مرتبط با ضعف دانشی در نظام بانکی	استفاده از ابزارهای نوین مالی	استفاده از صندوق‌های خصوصی برای تأمین مالی و ورود در جهت حل مشکل بنگاه در حالتی که ناتوانی بازپرداخت مطالبات
		استفاده از صندوق‌های ضمانت و بیمه ی اقساط تسهیلات مستقل
		استفاده از ظرفیت بورس (کالا، سهام و...) به جهت تسهیل در تأمین مالی و حمایت از بنگاه‌های نوکول کرده
	استفاده از تجربیات نظام بانکی جهان	الگو گیری از قانون ورشکستگی و نوکول اروپا و آمریکا
	تشکیل کار گروه‌های تخصصی در جهت بهبود روابط بنگاه و بانک	تشکیل گروه‌های دانشی در بانک مرکزی و... با حضور نهادهای حاکمیتی
		لزوم ارائه راهکارهای نوین برای اعطای تسهیلات

مأخذ: یافته‌های پژوهش

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

عوامل فوق به عنوان علل مؤثر در بهبود روابط بین بانک و بنگاه بوده که موجب کاهش مطالبات غیرجاری و نکول و در نتیجه عدم تملیک و تعطیلی بنگاه‌های اقتصادی توسط بانک‌هاست. سطح اهمیت آنها بر اساس داده‌های استخراج شده که نشانگر میزان اهمیت هر عامل می‌باشد به شرح زیر است:

جدول ۴. فراوانی عوامل مؤثر بر بهبود تعامل نظام بانکی با بنگاه‌های اقتصاد

عوامل مؤثر بر بهبود تعامل	میزان تکرار
لزوم تقویت و بهبود سیستم ارزش‌گذاری وثائق و اعتبار سنجی مشتریان	۱۸
تقویت نظارت و برخورد متناسب توسط نهاد ناظر و مراجع قضائی	۱۳
جلوگیری از دخالت‌ها و نظام دستوری	۹
حمایت حاکمیت و نهادهای ذی‌ربط از بنگاه اقتصادی و نظام بانکی	۹
استفاده از ابزارهای نوین مالی	۵
استفاده از تجربیات نظام بانکی جهان	۴
لزوم شکل‌گیری دیدگاه تقدم تسویه بدهی قبل از تملیک بنگاه	۳
اصلاح ساختار نظام بانکی در امر اعطای تسهیلات و...	۳
تشکیل کار گروه‌های تخصصی در جهت بهبود روابط بنگاه و بانک	۳
لزوم بررسی دقیق در خصوص وضعیت مالی و اعتباری ضامن یا ضامن ها	۳
واریز وام بر اساس پیشرفت طرح	۲
ایجاد سازکاری در راستای جلوگیری از چشم داشت بانک به وثائق بنگاه	۲

مأخذ: یافته‌های پژوهش

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

۱-۴. شبکه مضامین

شبکه مضامین عوامل مؤثر بر بهبود روابط نظام بانکی و بنگاه اقتصادی به شرح زیر است:

شکل ۱. شبکه مضامین عوامل مؤثر بر بهبود روابط نظام بانک و بنگاه اقتصادی

۲-۴. لزوم تقویت و بهبود سیستم ارزش‌گذاری وثائق و اعتبار سنجی مشتریان

یکی از دلایل مؤثر در افزایش مطالبات غیرجاری اعطای تسهیلات به افراد فاقد اهلیت و صلاحیت است. بدین معنا که ممکن است بنگاهی بدون نیت سوء وام بگیرد اما به دلیل عدم تخصص لازم در بنگاه‌داری ورشکست شود و سرمایه ی بانک را از بین ببرد.

وثائق دارای اهمیت زیادی به جهت ضمانت مبلغ وام بوده و بانک‌ها برای پوشش نقصان و عدم تقارن اطلاعات و مدیریت خطر اعتباری خود از متقاضی وام به اخذ وثیقه روی می‌آورند تا در صورت عدم بازپرداخت اصل و فرع بدهی توسط وی، سرمایه آنها به همراه فروعاتش از بین نرود و چرخه اعتبار دهی مختل نگردد (کبیری شاه‌آباد، عیسائی تفرشی،۱۳۹۷). عدم رعایت سلامت اعتباری در بانک‌ها اصلی ترین عامل به وجود آمدن چنین مسائلی است. همچنین قانون ورشکستگی

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]
[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

می‌تواند بر وثایق از نوع سهام نیز تأثیرگذار باشد و در صورتی که سهام شرکتب به عنوان وثیقه بوده و دچار انحلال شود، وثیقه (سهام) فاقد ارزش و اعتبار لازم شده و لذا جبران تسهیلات پرداختی از محل وثیقه مذکور امکان‌پذیر نخواهد بود (عزیزنژاد و همکاران،۱۳۹۳). از طرفی در فرآیند اعطای تسهیلات از نظام بانکی نوکول استراتژیک نیز وجود داشته و به‌صورت برنامه‌ریزی شده از بازپرداخت تسهیلات خودداری می‌شود. بنابراین وثیقه‌ای که در اختیار بانک قرارگرفته است فاقد ارزش کافی در راستای احیای مطالبات می‌باشد. این مسئله لزوم وجود نظارت ویژه بر ارزش‌گذاری وثائق و همچنین لزوم وجود سیستم ارزش‌گذاری دقیق بدون تخلف را نشان می‌دهد.

۳-۴. تقویت نظارت و برخورد متناسب توسط نهاد ناظر و مراجع قضائی

در مسئله ی تعامل نظام بانکی با بنگاه‌های اقتصادی ضعف نظارتی نهاد ناظر یعنی بانک مرکزی مشهود است. نسبت مطالبات غیرجاری در بانک‌های غیردولتی بیشتر از بانک‌های تجاری دولتی است که می‌توان آن را ناشی از عدم رعایت مقررات توسط بانک‌های خصوصی ذیل عدم نظارت صحیح بانک مرکزی دانست (خسروی و همکاران،۱۳۹۹). این ضعف در بخش‌های قانون‌گذاری و ابلاغ، نظارت و پیگیری، شناسایی متخلفین و برخورد قاطع بنا بر اعلام خبرگان وجود دارد. مطالبات غیرجاری و معوق بانک‌ها ریشه در عدم نظارت صحیح دارد و افزایش مطالبات معوق بانک‌ها از بخش خصوصی دلایل گوناگونی دارد نظیر نظارت بسیار ضعیف بانک مرکزی بر روند اعطای تسهیلات بانک‌ها (روحانی و همکاران،۱۳۹۳).

طولانی بودن پروسه قضائی تملیک و فاصله زمانی ایجاد شده بانک و بنگاه متضرر شده و متحمل هزینه‌های قابل توجهی نظیر انجماد سرمایه‌های بانک می‌گردند. لزوم نظارت و ورود قدرتمند قوه قضائیه و استفاده از متخصصان حقوقی و مطلع نسبت به سیستم بانکی از نیازهای این موضوع می‌باشد.

۴-۴. جلوگیری از دخالت‌ها و نظام دستوری

دخالت‌ها و نظام دستوری نظیر تسهیلات تکلیفی و دستوری یکی از عوامل مهم و مؤثر در بروز مشکلات برای نظام بانکی وسیستم مالی اقتصادی کشور است. تسهیلات تکلیفی آن دسته از

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

تسهیلات اعطایی است که به‌واسطهٔ تکالیف قانونی یا مصوبات هیئت وزیران، به گروه‌های خاصی پرداخت می‌گردد. می‌توان این نوع تسهیلات تکلیفی را به معنای دخالت در عملکرد نظام بانکی دانست و در نهایت هم منتج به کاهش سود بانک‌ها و در اکثر موارد نیز باعث انجماد دارایی‌های بانک می‌گردد. در واقع تسهیلات تکلیفی جهت‌دهی و هدایت منابع بانک است و آزادی بانک در تخصیص دلخواه منابع و اعطای تسهیلات اصولی را کاهش می‌دهد (درودیان و همکاران، ۱۴۰۰). اما تسهیلات دستوری متفاوت است و دولت هیچگاه تأمین‌مالی آن را متعهد نمی‌گردد، اما از طریق اعمال فشارهای مختلف به سیستم بانکی، بانک‌ها بدون توجه به نوع وثائق یا تضامین مجبور به پرداخت چنین تسهیلات یا وام‌هایی می‌شوند که امکان بازگشت کمتری نیز دارند و اکثر بدهی کلان بانک‌ها از این دسته بوده و بیشترین ضربه‌ای که به بدنه بانک‌ها از ناحیه مطالبات غیرجاری وارد شده است، به علت این نوع از تسهیلات است (عزیزنژاد و همکاران،۱۳۹۳).

مطالبات معوق بانک‌ها از بخش دولتی و خصوصاً شرکت‌های دولتی نیز به علت پایین بودن سطح استقلال بانک مرکزی نسبت به نظارت بر نظام بانکی و اخذ تصمیمات بوده و این شرایط تکلیفی و دستوری مانند نرخ‌های دستوری، سرکوب نرخ ارز و الزام بانک مرکزی از سوی دولت به اعطای خطوط اعتباری به شرکت‌های بزرگ دولتی (نظیر خودروسازها یا پشتیبانی امور دام)، ملزم شدن بانک‌های دولتی به خرید اوراق مشارکت شرکت‌های دولتی و همچنین تسهیلات تکلیف شده بر بانک‌ها در قوانین بودجه باعث ایجاد تنش و از بین رفتن تعادل بازارها می‌گردد (روحانی و همکاران، ۱۳۹۳). به عبارتی دولت با دخالت و اعمال دستورات خود بر خلاف نظم اقتصاد سبب ایجاد بی تعادلی و آسیب دیدن بنگاه و بانک می‌شود.

در نهایت دخالت‌های قانون‌گذار در مقاطع مختلف نظیر بخشودگی های عمومی جرائم و تحمیل زیان به بانک‌ها نیز ازجمله مواردی است که نکول را تشویق می‌کند و ریسک تسهیلات دهی را افزایش می‌دهد (خسروی وهمکاران،۱۳۹۹).

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

۴-۵. حمایت حاکمیت از بنگاه اقتصادی و نظام بانکی

دلایل بسیاری دست به دست هم می‌دهند تا بنگاه اقتصادی نتواند ادامه فعالیت داشته باشد و نهایتاً به ورشگستگی بنگاه اقتصادی بیانجامد؛ مشکلاتی نظیر تحریم‌ها و فشارهای ناشی از آن، تورم، رکود، برخی سیاست‌ها و قوانین و...،که اصطلاحاً به شرایط اقتصاد کلان شناخته می‌شوند و موجب تحمیل فشار از بیرون به بنگاه اقتصادی می‌گردد. به عبارتی به دلیل بروز شوک های نامطلوب که به فعالیت‌های اقتصادی بنگاه وارد می‌شود، در بازپرداخت دیون خود دچار مشکل می‌شوند (حیدری و همکاران، ۱۳۸۹).

عوامل اقتصادی خارج از کنترل بانک بوده و تحت تأثیر شرایط و محیط اقتصادی حاکم بر جامعه عمل می‌کند که تحریم‌ها و بحران‌های مالی، نمونه‌هایی از علل بیرونی هستند که بر توان مالی دریافت کنندگان تسهیلات اثر گذاشته و می‌تواند بر افزایش مطالبات معوق نیز تأثیرگذار باشد (ابوالحسنی ودیگران،۱۳۹۹). در نتیجه می‌توان گفت مشکلات اقتصادی در سطح کلان بر بانک‌ها هم فشار آورده و با افزایش مطالبات غیرجاری، توان مالی آنها کاهش می‌یابد و در تسهیلات دهی نیز با مشکل مواجه شده و اهمیت وصول مطالبات برایشان مضاعف می‌گردد. حاکمیت می‌تواند مکانسیم‌های حمایتی مانند سیاست پولی که ابزار بسیار مؤثری برای ایجاد نقدینگی بانکی بوده در راستای ایجاد تعادل و تقویت سیستم بانکی به‌کار گیرد (دنگ و هاین، ۲۰۲۲).

۴-۶. استفاده از ابزارهای نوین مالی

بانک‌ها از سرمایه‌گذاری در استارتاپ‌های فین‌تک در جهت افزایش توانایی خود در حوزه تکنولوژی و نوآوری بهره می‌برند (لی و همکاران، ۲۰۲۳) که می‌تواند بسیاری از مسائل بانک را تسهیل نماید. همچنین بانک با ایجاد صندوق‌های ضمانت تخصصی و ویژه برای بنگاه‌های زیرمجموعهٔ خود و بنگاه‌های اقتصادی در شرف تملیک ریسک را کاهش داده و با استفاده از صندوق‌های خصوصی و صندوق‌های خطر پذیر و صندوق‌های تخصصی متناسب با حوزه فعالیت بنگاه اقتصادی که از ابزار نوین هستند می‌تواند در امر تأمین مالی مؤثر و کارا گام بردارد.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

۴-۷. استفاده از تجربیات نظام بانکی جهان

در جهان امروز، بانک‌های مرکزی گزارشات و نظرسنجی های منظم تهیه و در دسترس عموم قرار می‌دهند که می‌توان به فدرال رزرو اشاره کرد (خسروی و همکاران،۱۳۹۹). الگوگیری از ساختار قراردادهای بدهی [1]بانک‌ها در دنیا، الگوگیری از قانون ورشکستگی در آمریکا (فصل ۷ و ۱۱)[2] ایجاد شرکت‌های توسعه دهنده[3] در کنار بانک به مانند بسیاری از کشورها، ایجاد شرکت‌های اعتبارسنجی[4] و رتبه‌بندی مشتریان و... نمونه‌هایی از مصادیق الگوگیری از نظام بانکی جهان است.

۴-۸. لزوم شکل‌گیری دیدگاه تقدم تسویه بدهی قبل از تملیک بنگاه

بانک‌ها در راستای وصول مطالبات خود و هنگامی که تنها راه رسیدن به مطالبات خود تملیک باشد از طریق قانونی اقدام به تملیک می‌نمایند و به علت طولانی بودن فرآیند قضائی و حقوقی تملیک، بانک متحمل هزینه شده و نهایتاً نیز یک دارایی نابهره‌ور را تملیک کرده و از سوی دیگر بنگاه‌های اقتصادی نیز که در پرداخت تسهیلات خود ناتوان شده‌اند درصورت تملیک به تعطیلی کشیده شده و متضرر می‌گردند. از این رو برای بانک وصول مطالبات نسبت به تملیک وثائق دارای ارجحیت می‌باشد.

۴-۹. اصلاح ساختار نظام بانکی در امر اعطای تسهیلات

نظر به دیدگاه خبرگان و متخصصان و با توجه به آمار مختلف نظیر نسبت مطالبات غیرجاری، نرخ تورم، نرخ ارز و... در مقایسه با سایر کشورها و همچنین با توجه آمار غیررسمی درخصوص حجم مطالبات غیرجاری و همچنین لحاظ نمودن حجم بالای سایر دارایی‌های موهومی بانک‌ها، تردیدی باقی نمی‌ماند که بخش قابل توجهی از نظام بانکی نیازمند وارد شدن به فرایند گزیر یا بازساختاردهی است (درودیان و همکاران،۱۴۰۰). بنابراین با تصویب و اصلاح قوانین و مقررات در حوزه

1. Debt Contract
2. Liquidation Bankruptcy
3. Developers
4. Credit bureaus

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

بنگاه‌داری نظام بانکی می‌تواند در جهت جبران خلاءها و کمبودهای قانونی در این حوزه که مسبب ایجاد مشکلات متعدد گردیده‌است گام بردارد (کریمی وردنجانی و همکاران،۱۳۹۹).

۴-۱۰. تشکیل کارگروه‌های تخصصی در جهت بهبود روابط بنگاه و بانک

با توجه به اهمیت و پیچیدگی بالای موضوع تعامل نظام بانکی با بنگاه‌های اقتصادی می‌توان با دستور دولت مبنی بر تشکیل یک کارگروه تخصصی به ریاست و نظارت بانک مرکزی و حضور نمایندگان دولت و قوه قضائیه و عضویت نمایندگان بانک‌های کشور جهت تبادل نظرات و رسیدگی سریع‌تر به این موضوع و سهولت در گزارش دهی منظم به نهاد ناظر این کارگروه را به‌وجود آورد.

۴-۱۱. لزوم بررسی دقیق در خصوص وضعیت مالی و اعتباری ضامن یا ضامن‌ها

همان‌طور که سزاوار و همکاران (۱۴۰۰)، عنوان کرده‌اند نقش ضامن در اعطای تسهیلات بسیار اهمیت داشته و می‌تواند نسبت به عدم بازپرداخت مطالبات برای شخص حقیقی یا حقوقی تسهیلات گیرنده نقشی بازدارنده باشد و یا در مواردی نسبت به جبران خسارات و مطالبات اقدام نماید. حال اگر در خصوص توان مالی و اعتباری ضامن بررسی کافی در فرآیندهای بانک شکل نگیرد می‌تواند سبب ایجاد ریسک و مشکلاتی برای بانک شده و هزینه‌های زیادی را تحمیل نماید. بنابراین نیاز است ساز و کاری به روز برای کاهش خطا در این امر در سیستم بانکی تعبیه گردد.

۴-۱۲. واریز وام بر اساس پیشرفت طرح

وجود اطلاعات کافی از مشتریان و توان بازپرداخت آنها، عملکرد، پیشینه فعالیت آنان قبل از موافقت و اعطای آن اهمیت به سزایی دارد. به علاوه اهمیت دستیابی به اطلاعات درباره متقاضی تسهیلات تنها به مرحله قبل از عقد قرارداد محدود نمی‌شود، بلکه نحوه اجرای مطلوب مفاد قرارداد، نظارت بر نحوه مصرف وام و کیفیت اجرا و مدیریت پروژه پس از عقد را نیز در بر می‌گیرد (کبیری شاه آباد و عیسائی تفرشی،۱۳۹۷). با سنجش طرح‌ها و اعتبار افراد و نظارت بر آن می‌توان وام را مرحله مرحله واریز نمود. بدین صورت که بر اساس روند پیشرفت طرح و هزینه در راستای مصارف پروژه و پیشرفت آن مبالغ، مبلغ مربوطه واریز می‌گردد. این روش در کاهش ریسک اعتباری بسیار مؤثر

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

است، زیرا تمام مبلغ تسهیلات یکجا و بدون هیچ نظارتی در اختیار متقاضی قرار نمی‌گیرد بلکه پله پله و در مراحل معین و قابل نظارت اعطا می‌گردد.

۱۳-۴. ایجاد سازوکاری در راستای جلوگیری از چشم داشت بانک به وثائق بنگاه

ادغام و تملک ابزارهای مهمی برای مؤسسات اعتباری باثبات و سرمایه‌دار می‌باشد (اکتور و همکاران، ۲۰۲۳). هنگامی که یک بنگاه اقتصادی نمی‌تواند بدهی‌های خود را بپردازد و این بدهی‌ها در ردیف مطالبات غیرجاری بانک قرارمی‌گیرند، بانک در جهت حل مشکل و وصول مطالبات خود اقداماتی نظیر امهال، تمدید یا فرصت دادن جهت پرداخت و... انجام می‌دهد. بانک‌ها تمایل به تملیک دارایی‌های ارزشمند دارند، زیرا دارایی‌های ارزشمند برای بانک‌های ایران که بعضاً زیان‌ده هستند بسیار حائز اهمیت است و می‌توانند با افزایش سرمایه، از طریق تجدید ارزیابی، بخشی از زیان خود را پوشش دهند. از این رو فرآیند تملیک را به جریان انداخته و برای تملیک اقدام می‌کنند.

۵. نتایج

از جمله مشکلات نظام بانکی در اقتصاد ایران که بر قدرت تسهیلات‌دهی بانک‌ها اثرگذار بوده، افزایش حجم تسهیلات غیرجاری مطالبات معوق است. انباشت این معوقات از طرفی چالش جدی برای مدیریت نقدینگی بانک‌ها محسوب می‌شود و از طرف دیگر به سبب فشار بانک‌ها بر بانک مرکزی برای تأمین نقدینگی، موجب افزایش پایه پولی می‌گردد (گلزاریان‌پور و همکاران، ۱۳۹۸). شرایط رکود اقتصادی، نا اطمینانی از تحولات اقتصادی در ایران و جهان، ضعف نظام بانکی در جذب سپرده‌های کلان، روز افزونی معوقات و مطالبات بانکی، کاهش حجم اعتبارات شبکه بانکی، عدم وجود چشم انداز روشن در خصوص اتمام تحریم‌های بانکی و عدم وجود ابزارهای بازدارنده قدرتمند نزد بانک مرکزی، سبب ایجاد مشکل برای بنگاه‌های اقتصادی در اخذ منابع و تأمین مالی شده و همچنین بانک‌ها را در وضعیت نامساعدی از لحاظ سطح ریسک و... قرار داده است. از سوی دیگر وضعیت موجود نشان می‌دهد راهکارهای قانونی و عملیاتی فعلی از اثربخشی و کارآمدی لازم برخوردار نبوده و با دخالت دستوری دولت‌ها، مطالبات روزافزون نظام بانکی از دولت، رویه

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

غلط بانک‌ها در اعطای تسهیلات، تعارض منافع بانک‌ها با سایر بازیگران اقتصادی و... این روند پر مخاطره در حال تشدید است.

پژوهش‌های پیشین در این حوزه محتوایی به‌صورت محدود و تک بعدی با مسئله مواجه شدند. به‌صورتی که در بعضی فقط نسبت به دغدغه‌های تأمین مالی بنگاه تأکید شده و در سایر موارد تنها به مسائل نظام بانکی پرداخته‌اند؛ به عبارت دیگر، فاقد دیدگاه همه جانبه و سیستمی بوده‌اند. بنابراین باتوجه به خلاء پژوهشی و عملیاتی در این عرصه در پژوهش حاضر تلاش گردید عللی که منجر به افزایش مطالبات غیرجاری و ایجاد وضعیت نامناسب بانک و بنگاه در مسیر فعالیت مشترک گردیده است شناسایی و تحلیل شود تا در نهایت سبب کاهش مسائل بنگاه‌های اقتصادی (مشکل درتأمین مالی، تملیک و...) شده و همچنین سیستم بانکی نیز بتواند نسبت به انجام هر چه بهتر ماموریت ذاتی خود اقدام نماید. عوامل مؤثر بر بهبود وضعیت سیستم بانکی در اعطای تسهیلات در راستای بازگشت مؤثر مطالبات شامل عوامل مرتبط با حاکمیت، عوامل مرتبط با رویه‌ها و فرآیندهای بانک، عوامل مرتبط با ضعف دانشی در نظام بانکی می‌باشد.

باتوجه به اهمیت این موضوع و ابهامات فراوانی که وجود دارد پیشنهاد می‌شود سایر پژوهشگران در محورهای زیر اقدام به پژوهش و توسعه دانش مورد نیاز بپردازند.

۱. ارائه راهکار به جهت دست یابی به الگویی مناسب برای ارزیابی مشتریان و طرح‌های اقتصادی متقاضی تسهیلات.

۲. چگونگی واگذاری سریع و با کیفیت بنگاه‌های تملیک شده به سایر اشخاص حقیقی و حقوقی (از قبیل هلدینگ‌ها، شرکت‌های سرمایه‌گذاری خطر پذیر، شرکت‌های سرمایه‌گذاری خصوصی و...) در راستای عدم انجماد سرمایه سیستم بانکی.

۳. ارائه الگوی تأمین مالی نوین برای بنگاه‌های اقتصادی در مقابل تأمین مالی سنتی از نظام بانکی.

۴. ارائه راهکار در راستای مدیریت روابط بانک‌های تجاری و حاکمیت در راستای استقلال نظام بانکی.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

منابع

ابراهیم زاده، مهدی (۱۳۹۸). «بررسی عوامل مؤثر در وصول مطالبات سررسید گذشته و معوق بانک‌ها (مطالعه موردی: شعب بانک مهر اقتصاد غرب استان مازندران)». *مطالعات نوین بانکی*، ۲(۲)، صص ۳۱۲-۲۸۹.

ابوالحسنی، محمدجواد؛ صمدی، سعید و محمد واعظ برزانی (۱۴۰۰). «تعیین اثرات کوتاه‌مدت و بلندمدت متغیرهای کلان اقتصادی و بانکی بر حجم مطالبات معوق بانک‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران (۱۳۹۶ -۱۳۸۶) »، *مطالعات اقتصادی کاربردی ایران*، ۱۰ (۱۳)،صص ۲۳۳-۲۰۱.

اسدی اسدآباد، احمد و چیدم چتاک اوغلی (۱۳۹۷). *تأثیر سرمایه در گردش بر سودآوری بانک صادرات ایران*، سومین کنفرانس بین المللی حسابداری، مدیریت و نوآوری در کسب و کار،کرج،https://civilica.com/doc/787182

بدر طالعی، رضا؛ دمیرچی، فاطمه و محسن آدمی (۱۳۹۲). *چالش مطالبات معوق در سیستم بانکی کشور عارضه یابی، پیشگیری و وصول*. پنجمین کنفرانس نظام تأمین مالی در ایران گروه مالی سرمایه‌گذاری مرکز مطالعات دانشگاه صنعتی شریف.

تقی‌نتاج، غلامحسن و حمیدرضا نجف‌پورکردی (۱۳۹۵). «بررسی و تحلیل علل افزایش مطالبات معوق بانک نمونه و راهکارهای پیشگیری و کاهش آن»، تحقیقات حسابداری وحسابرسی، ۱۹(۱۷).

جعفری صمیمی، احمد؛ خزائی، ایوب و جلال منتظری شورکچالی (۱۳۹۲). «بررسی اثر روش تأمین مالی بر رشد سودآوری بنگاه‌ها در ایران». *فصلنامه علمی پژوهشی راهبرد اقتصادی*، ۲(۷).

حیدری، هادی و زواریان، زهرا و ایمان نوربخش (۱۳۸۹). «بررسی اثر شاخص‌های کلان اقتصادی بر مطالبات معوق بانک‌ها»، *پول و اقتصاد*، ۲(۴)،صص ۲۱۹-۱۹۱.

خواستار، حمزه (۱۳۸۸). «ارایه روشی برای محاسبه پایایی مرحله کدگذاری در مصاحبه‌های پژوهشی». *روش‌شناسی علوم انسانی*، ۱۵(۵۸)، صص ۱۷۴-۱۶۱.

خسروی، میثم و شهاب آزادی (۱۳۹۳). «تحولات نظام بانکی در بهار ۱۳۹۹»، *معاونت پژوهش‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی*،۱۷۲۸۶.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

درودیان،حسین و سیدمهدی حسینی‌دولت‌آبادی (۱۴۰۰). «ناترازی پنهان در شبکه بانکی ایران (۱۳۹۶-۱۳۹۳): تحلیل چیستی و ریشه‌ها»، *معاونت پژوهش‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی*، ۱۷۴۷۹.

روحانی، سیدعلی؛ خاندوزی، سیداحسان و صمد عزیزنژاد (۱۳۹۳). «ضرورت بازنگری سریع در سازوکار وصول مطالبات غیرجاری بانک‌ها». *معاونت پژوهش‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی*، ۲۲۰۱۳۶۰۵.

زنگنه، احسان؛ زمانیان، غلامرضا؛ شهیکی، محمدنبی و علی چشمی (۱۳۹۸). «تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی در سیکل‌های نکول اعتباری در بازار متشکل پولی کشور»، *پژوهش‌های پولی بانکی*، ۱۲(۴۱)، صص ۴۸۴-۴۴۳.

سامانی‌پور، حسن؛ محمدی، تیمور؛ شاکری، عباس و مهدی قوی (۱۳۹۹). «الزامات نظارت احتیاطی کلان و تأثیر آن بر ثبات نظام بانکی ایران »، *اقتصاد مالی*، ۱۴(۵۲)، صص ۲۶-۱.

سزاوار، محمدرضا؛ خزائی، علیرضا و مجتبی اسلامیان (۱۴۰۰). «بررسی پدیده معوقات بانکی و مقایسه آن با برخی کشورها (با تأکید بر نقش قانون عملیات بانکی بدون ربا در ایران)»، *پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی*،۲۹(۹۷)، صص ۲۸۲-۲۶۳.

سبحانی، حسن؛ مومنی، فرشاد و فرزانه چهاربند (۱۳۹۷). «تبیین مجاری تولید رانت در نظام بانکی ایران با رویکرد اقتصاد سیاسی نهادگرایی». *مطالعات اقتصادی کاربردی ایران*، ۷(۲۸)،صص۲۵۱-۲۷۵.

شفیعی نژاد، احسان و نصراله شاهی سوق (۱۳۹۶). *مطالعه تطبیقی به منظور گذار بانک‌ها از بنگاه داری به سمت بانکداری مطالعه موردی بانک قوامین استان کهگیلویه و بویراحمد*، دومین همایش بین‌المللی انسجام مدیریت و اقتصاد در توسعه، تهران.

عابدی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمدسعید؛ فقیهی، ابوالحسن و محمد شیخ‌زاده (۱۳۹۰). «تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی»، *اندیشه مدیریت راهبردی (اندیشه مدیریت)*، ۵ (۲)، صص ۱۹۸-۱۵۱.

عزیزنژاد، صمد؛ مهرپرور، الهه و امین چراغان (۱۳۹۳). «دلایل وصول نشدن مطالباتغیرجاری بانک‌ها ۱. وثائق و تضمینات»، معاونت پژوهش‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۹۷.

فهیمی، حمید (۱۳۹۳). «تبعات بنگاه‌داری بانک‌ها »، *ماهنامه بازار و سرمایه*، ۵۸و۵۹، صص۶۹.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

کریمی وردنجانی، رضا؛ حسن‌زاده سروستانی، حسین؛ قوام، محمدحسین و امیر غفاری (۱۳۹۹). «شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر ایجاد پدیدهٔ بنگاه‌داری در نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران و تبیین پیامدهای حاصل از آن»، *تحقیقات مالی اسلامی*، ۱۰(۱)، صص ۴۱۰-۳۷۷.

کریمی وردنجانی، رضا و حسین حسن‌زاده (۱۴۰۰). «استخراج و رتبه‌بندی عوامل ایجاد مطالبات معوق نظام بانکی و ارائه راهکارهای پیشنهادی(۱۳۹۰-۱۳۹۸)». *راهبرد مدیریت مالی*، ۹(۲)، صص۶۳-۴۱.

کبیری شاه‌آباد، حمید و محمد عیسائی تفرشی (۱۳۹۷). «نقش وثیقه در مقابله با پدیده اطلاعات نامتقارن در بازار وام بانکی و لازمه ایفای مؤثر این نقش در وثائق منقول»، *پژوهش حقوق خصوصی*،۸ (۲۸)، صص ۱۷۲-۱۹۷.

گلزاریان‌پور، سیاوش؛ گلمرادی، حسن و محمدمهدی اسماعیلی تزنگی (۱۳۹۸). «عوامل مؤثر بر اعطای تسهیلات بانک‌های تجاری ایران با تأکید بر مطالبات غیرجاری»، *فصلنامه پژوهش‌های برنامه و توسعه*، ۳ (۱۱)، صص ۱۵۰-۱۱۱.

مجتهد، احمد و علی حسن‌زاده (۱۳۹۰). *پول، بانکداری و نهادهای مالی*. تهران: پژوهشکده پولی و بانکی : ۱۰۳.

محمدی، عاطفه (۱۳۹۲). *بهینه‌سازی پرتفوی تسهیلات بانک ملت، با استفاده از تئوری مدرن مارکوییتز با رویکرد ریسک نامطلوب*،پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته مدیریت بازرگانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی دانشکده مدیریت.

Accetturo Antonio, Barboni Giorgia., Cascarano Michele and Garcia-Appendini Emilia (2023). "The role of Culture in firm-bank matching". *Journal of Financial Intermediation, Elsevier*, vol. 53(C).

Braun V. and V. Clarke (2006). Using thematic Analysis in Psychology, Qualitative Research in Psychology, Vol. 3, No. 2, pp. 77-101.

Carey M. (1998). "Credit Risk in Private Debt Portfolios". *Journal of Finance*, No.53, pp.1363-1387.

Dang V. and J. Huynh (2022). "Bank Funding, Market power and the bank liquidity Creation Channel of Monetary Policy". *Research in International Business and Finance, Elsevier*, vol. 59(C).

Fofack h. (2005). "Nonperforming Loan in Sub-Saharan Africa; Causal Analysis and Macroeconomic Implications", *World Bank Policy Research*, Working Paper N 3769.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]

Geanakoplos J. (2009). *The Leverage Cycle*. Cowles Foundation Discussion Paper No.1715

Kartikasarya M., Marsintaulia F., Serlawatia E. and S. Laurensa (2020). "Factors Affecting the Non-performing Loans in Indonesia". *Growing ScienceTM*, 6(2), pp.97-106.

Li E., Mao M., Zhang Z. and H. Zheng (2023). "Banks' Investments in fintech ventures". *Journal of Banking & Finance*, 5(12), pp. 149-161

Louzis Dimitrios P., Vouldis Angelos T. and L. Metaxas Vasilios (2012). "Macroeconomic and Bank-specific Determinants of Nonperforming Loans in Greece: A Comparative Study of Mortgage, business and Consumer Loan Portfolios". *Journal of banking&Finance*, No. 36, pp. 10-27.

Makri V., Tsagkanos A. and A. Bellas (2013). "Determinants of Non-Performing Loans: The Case of Eurozone", *Anoeconomicus*, No. 2, pp. 193-206.

Rajan R.G. (2006). "Has Finance Made the World Riskier?". *European Financial Management*, No. 12, pp. 499-533. from: https://doi.org/10.1111/j.1468-036X.2006.00330.x

Rezina S., Chowdhury R.S. and N. Jahan (2020). "Non-performing loan in Bangladesh: A Comparative Study on the Islamic banks and Conventional Banks". *Indian Journal of Finance and Banking*, 4(1), pp. 76-83.

Saba I., kouser R. and M. Azeem (2012). "Determinants of Non performing Loans: Case of Us Banking Sector", *The Romanian Economic Journal*. Vol 48, pp. 325-342.

Salas V. and J. Saurina (2002). "Credit Risk in two Institutional Regime: Spanish Commercial and Savings Banks". *Journal of Financial Services Research*, No.22, pp.203-224.

Z. Zhang and M. Cao (2011). Research of credit risk of commercial bank's personal loan based on CHAID decision tree, Artificial Intelligence, Management Science and Electronic Commerce (AIMSEC), 2nd International Conference, IEEE.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.61186/qjerp.31.106.219]